

УДК 821.161.2.08А.Перерва
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-7-192-198

White color in the idiostyle of Anatoliy Pererva

Білий колір в ідіостилі Анатолія Перерви

Охана Pysarevska,
Graduate student

Оксана Писаревська,
аспірантка

<https://orcid.org/0000-0002-2107-9809>

pisarevskaya.ks@gmail.com

*H.S. Skovoroda Kharkiv Natonal
Pedagogical University*

*Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди*

✉ 29, Alchevskyyh (Artema) Str.
Kharkiv 61002

✉ вул. Алчевських (Артема), 29,
м. Харків 61002

*Original manuscript received October 11, 2018
Revised manuscript accepted November 28, 2018*

ABSTRACT

An effort to analyse the colouristic in the poetry of the Kharkiv poet Anatolii Pererva was made in the proposed article. The aim of the work was to study the ideological and aesthetical meanings and their realisation though colours. Colour sensation is one of the most notable features of the worldview of A. Pererva.

This work is concerned with the ideological and aesthetical meanings of white and shows its role in the formation of the idiostyle of the poet. In addition to direct indication of the said colour the usage of its name helps to express emotions, feelings, ideals to which a person should strive, the state of the narrator. Based on the analysed material, the role and function of white in the poetry of Anatolii Pererva were found and described. The analysis highlights the fact that for the writer the colours are above all an element of philosophic worldview and part of his idiostyle.

Keywords: *white, ideological and aesthetical meaning, idiostyle, colouristic.*

Анатолій Антонович Перерва (1949–2018) – один із найвідоміших поетів Слобідського краю другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Власне кажучи, Перерва був не лише поетом, але й професійним журналістом (він – вихованець факультету журналістики Київського університету), науковцем (тривалий час працював заступником директора з наукової роботи Харківського літературного музею), перекладачем (з білоруської, грузинської, молдовської та російської мов), організатором літературного життя, громадським активістом.

Не дивлячись на вище сказане, у сучасному літературознавстві маємо здебільшого рецензії та читацькі відгуки на окремі збірки чи прозові твори письменника, часто фрагментарні згадки в літературно-критичних нарисах. Ці рецензії не є результатом системного підходу, вони мають загально-описовий характер і зазвичай не супроводжуються глибокими літературознавчими узагальненнями, хоча дають можливість

визначити творчий потенціал письменника. Тому осмислення творчості А. Перерви видається актуальним, адже, на наш погляд, ми маємо знайомити сучасне покоління з талановитими поетами.

Предметом дослідження у нашій розвідці є колористика поезії А. Перерви. Це питання дуже цікаве, зважаючи на ту обставину, що письменник був великим шанувальником і добрим знавцем живопису.

У своїх інтерв'ю Анатолій Перерва розповідав, що колись сам хотів стати художником. Окрім того, в оточенні митця було не мало друзів художників Н. Вербук, В. Бондар, В. Дзюбенко, інколи вони навіть допомагали А. Перерві в оформленні книжок, або просто дарували поетові свої роботи. Були й такі майстри пензля, з якими поет не міг бути особисто знайомий, але картини мали великий вплив на світогляд А. Перерви, наприклад, полотна С. Васильківського, про що ми вже розповідали в попередній статті “Творче оточення” [див.: 4].

Тим часом питань колористики у творчості А. Перерви торкалися лише двоє авторів. Маємо на увазі В. Дяченка, автора статті “Крізь призму кольору” (1982) [1], та Л. Єлисеєву, авторку публікації “Живопис, котрий чуєть”... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви” (2015) [2]. Проте, ці статті мають більш публіцистичний характер.

Власне кажучи, названі нами дослідники творчості А. Перерви вже звернули увагу на те, що серед усього багатства палітри письменника домінують п'ять кольорів, а саме: жовтий (золотий), синій (блакитний), зелений, чорний, білий. Мабуть, використання поетом саме цих кольорів обумовлено тим, що вони є основними кольорами Слобідського краю. Так чи інакше, спираючись на цей висновок дослідників, спробуємо докладніше проаналізувати один із названих кольорів – білий.

Як зазначає Р. Фрумкіна, якщо в мові є тільки дві basic-кольороназви, то це будуть слова, які вказуватимуть на білий і чорний [10, с. 20]. Білий колір був багатозначним символом у всі часи й у всіх народів. Головне і первісне його значення – світло. У світовій культурі вважається божественним кольором; символізує “світло, повітря, життя, святість, кохання, духовне відродження”, також колір “невинності або кінцевої мети очищення” [11]. Загалом символічні значення білого кольору в українській етнокультурі відповідають загальнокультурним: білий – символ “чистоти, краси, моральної чистоти, святості, сонячного світла, земного життя, жалоби” [3, с. 38]. В українських традиціях цей колір асоціюється з красою і здоров'ям (*білолиций, білотілий*). Позитивна асоціація білого кольору з трояндами. Мова квітів народилася на Сході, де жінки не мали можливості відкрито виражати свої почуття, і щоб вгамувати свою потребу в спілкуванні, винайшли спосіб символічно розповідати про своє ставлення й настрої. Білий колір асоціюється з невинністю і чистотою помислів. Це значення закріпилось через білі троянди.

За Р. Фрумкіною, існують два блоки білого кольору – “кремовий” і “білий”. Слова, об’єднані з великою умовністю в блоки “кремовий” і “білий”, у матриці посідають проміжне місце між “коричневим” і “сірим”. Дослідниця виділяє групу із трьох слів, які відносять до позначень “білого”: молочний, білий, білястий. Група “перламутровий” (рос. жемчужный) найтісніше, з погляду Р. Фрумкіної, пов’язана з білим, а також із сріблястим. Сріблястий колір є проміжним, оскільки найбільше пов’язаний із блоком “сірий”. До білого також подібні кольори слонової кістки. Не менш тісний зв’язок ця група має з групою “тілесно-кремовий” [10, с.69].

Можливість кольору викликати різні емоційно забарвлені асоціації дозволяє А. Перерві використовувати палітру білого для вираження різних відтінків почуттів. Так, у збірці “Перевесло слова і сльози” кольороназва *білий* трапилася 11 разів, *білосніжний* – 2 рази, *срібний* – 5 разів. До уваги також брали об’єкти довкілля, що є носіями цього кольору: *сніг, хмари, береза*.

Розгляньмо ідейно-естетичні функції кольороназви в поезії А. Перерви. Поезії збірки “Серед білого дня” фіксують такі значення кольороназви “білий”: а) період життя суспільства, коли діють світлі сили (або високодуховні люди): любов, справедливість, честь, порядність, моральність (пор.: *світла людина*); б) час, коли день набирає силу; в) характер відносин між людьми. Поет не даремно обирає для назви всієї поетичної збірки фразеологізм *серед білого дня*: це ясність думки, це відкрите життя, це чистота помислів.

У вірші “Серед білого дня” (1984) [6, с. 14] поет закликає читача насолоджуватися кожною хвилиною життя. Доки людина живе, потрібно навчитися цінувати все те, що в неї є. Білий колір можна “прочитати” так: на щастя, не прийшов час темних сил, ще можна багато чого встигнути зробити заради майбутнього, урятувати світ від руйнівних дій: “Мить, яка проминула, / майбутній – рідня. / А майбутньою, люди, / дорожимо ще дужче, / Поки ми іще всі – / серед білого дня” [6, с. 14].

У вірші “Степи й гаї такі сліпучо-білі...” білий колір підкреслює первісну красу світу – було б тільки бажання побачити його й відчути: “Степи й гаї такі сліпучо-білі, / Світанок сіє сріберну пергу. / Щоб одігріти ноги задубілі, / Кружляють сосни в танці на снігу” [6, с. 54]. Тут підкреслено не тільки красу, але й холодність білого снігу. Л. Ушкалов говорить, що “білий сніг – колір чогось холодного й чужого” [9, с. 65]. Проте у цьому вірші білий колір ідентифікує не тільки зимову пору року, чистоту, первозданність природи, але й холодність і відчуженість у взаєминах чоловіка й жінки. Однак письменник не втрачає надії на те, що все зміниться: “Розіб’єм кленам крижані закови, / Пісень і мрій роздмухаєм вогонь. / Цей білий світ іще такий казковий, / Як візерунок із вікна твого...” [6, с. 54]. Холоду протиставлений вогонь: тільки вогонь кохання може розтопити холод у відносинах, розтопити крижанки безвір’я в нашій душі, і тоді білий світ дійсно стане білим, тобто божественним втіленням сонячної природи життя.

У поезії “Зима гостинно розгорта суво” (із циклу “Зимовий

щоденник”) поет передає колір крізь призму типового носія кольору – снігу, а також льоду: *ясні сніги, молоді льоди*. Замальовку цієї картини змінює “верхівець вечір”, який в’їжджає на білому коні. Ця метафора розкриває картину переходу зимового дня в холодний зимовий вечір: “Зима гостинно розгорта сувої / Ясних снігів, і молоді льоди / Виспівують ... / До тиші лісової / Запрошують нас заячі сліди. / Верхівець – вечір через поле, балку / В’їжджає в ліс на білому коні” [6, с. 52]. У вірші картина зимової природи не створює відчуття чогось холодного й чужого. Це відбувається тому, що зображення засніженого зимового вечора “зігрівається” за рахунок метафори “на білому коні”: теплокровна тварина неначе знімає відчуття “чогось холодного й чужого”, про що говорив Л. Ушкалов. Такий же “прийом” пом’якшення холоду в картині зимової природи знаходимо і у вірші “Усе минеться, наче листя...”: “Зима снігами замете. / І буде біло, біло, біло / На всьому світі і в очах. / Мов зайченят малих набігло – / Порозсідались і мовчать” [6, с. 76]. Ключове слово “зайченят” надає новорічної казковості всій картині змальованої природи.

Образ коня в поезії А. Перерви трапляється не раз. У вірші “Квітень” [7, с. 54] читаємо: “Зійшли сніги, як сльози, непомітно. / І вже в лугах зелений кінь ірже”. У першому випадку *білий кінь* символізує пору року – зиму, а в другому *зелений кінь* – вісник весни.

Білий колір у А. Перерви зазвичай викликає позитивні асоціації. Проте може мати й протилежні смисли: замість спокою, безтурботності – тривожність, занепокоєння. Покажемо це на прикладі аналізу ідейно-естетичної функції білого кольору в поезії “Синя чара вечора...” [6, с. 43].

Здавалося б, у житті ліричного героя все добре: “Синя чара вечора, ще й червона креш. Місяченько ловить зорі в срібний невід”. Але ось бринять перші тривожні нотки: “Не схилиться озеро, твоє серце – теж”. А це вже біда – дівчина не відповідає взаємністю. І вечір вже втрачає свою магію: “Вересневий вечір тихий, як біда. / Що там попереду? Річка мріє біла”. Намагаємось зрозуміти, чому річка біла. Зазвичай вода в річці, ставку чи морі змінює свій колір, як і небо: вона то блакитна, як небо вдень у тиху погоду, то темно-синя з різноманітними відтінками – у вітряну, то золотисто-червона – у вечірній час, але не біла. З іншого боку, у моменти душевного хвилювання обличчя людини може стати білим. Наш ліричний герой у такому стані, що блідне, від страху втратити кохану. Далі поет говорить про лободу, яка стелить стежку під ногами. В народі раніше говорили: “Лобода – для посівів біда”. Лобода росте скрізь, утворюючи іноді непрохідні зарості. І такі хащі перед молодою людиною на шляху до серця дівчини. Завершує поет вірш словами “Молода осика аж пополотніла”, підсилюючи попереднє значення страху, туги. Таким чином, ми бачимо, як автор передає сумний стан ліричного героя через опис природи.

У поета особливе ставлення до білого кольору, коли мовиться

про кохання. Розгляньмо детальніше поезію “Ну що, скажи мені із того...”. Слово “кохання” зазвичай викликає асоціації з червоним, або рожевим кольором. Але в А. Перерви інакше: “Над світом сходить, наче совість, / Любові білий-білий стяг” [5, с. 57]. У нього високе і земне завжди поряд. Кохання земне в ліричного героя нестабільне, тривожне, неспокійне: “...за любов'ю йде біда”; “Любити – вітер обіймати”. Ставимо за завдання з'ясувати: 1) ідейно-естетичну функцію кольороназви “білий”, 2) символічні значення словосполучки “білий стяг”, 3) сенс порівняння “білий прапор як совість”. Нині білий прапор в міжнародних відносинах визнається як прохання чи вимога про припинення військових дій, знак перемир'я або пропозиції перемовин. З'ясуємо трансформацію символічних смислів “білий стяг” – “кохання”. Ключовими є слова: “Над світом сходить, наче совість, / Любові білий-білий стяг”. Отже, з одного боку, любов як віра в краще майбутнє. Як зазначав Л. Ушкалов: “Любов – велика таїна. Скільки разів люди хотіли збагнути, що воно таке, а все марно” [9, с. 292]. Г. Сковорода співає любові справжню осанну: “Хіба не любов усе поєднує, будує, творить, подібно до того, як ворожнеча руйнує? Хіба не називає Бога любов'ю його найулюбленіший учень Іоан? Хіба не мертва душа, позбавлена істинної любові, тобто Бога? Хіба всі дарунки, навіть янгольська мова, не є ніщо без любові? Що дає основу? – Любов. Що творить? – Любов. Що зберігає? – Любов, любов. Що дає насолоду? – Любов, любов, то початок, середина і кінець, альфа й омега” [8, с. 292]. Людина має вірити в кохання, адже це прекрасне почуття, потрібно лише впустити його у своє життя. Кохання окрилює, змінює людину, а все, що її оточує, створене з кохання. Це одне з тих почуттів, яке властиве всім народам. Навіть не розуміючи мову представника іншої нації, ми завжди відчуваємо її бачимо, що людина закохана. З другого боку, слово “совість” також важливе для розуміння змісту всього вірша. Поет бачить вирішення проблеми нестабільності у світі шляхом припинення руйнівних дій, а це можливо тільки через моральне вдосконалення, виховання почуття моральної відповідальності за все, що відбувається у світі. У цих рядках А. Перерва говорить не тільки про земне кохання (червона троянда – емблема кохання), а про вселенське, спокійне, величне, яке закликає до миру, примирення. *Білий-білий прапор* тут є символом вселенської любові (тобто любові до всього сущого, про яку говорять усі релігії світу), яка може існувати через пробудження совісті, моральне вдосконалення. І тоді людині не страшні ніякі біди, ліричний герой з оптимізмом зустрічає новий день, навіть якщо він повний негативу: “Світає... / Добрий день, біда!”. Відомо, що у слов'янській міфології та фольклорній традиції білий як один із основних елементів кольорової символіки протиставлений чорному (іноді червоному). Символічна діада “білий – чорний” відповідає архетипним опозиціям *світло – темрява, життя – смерть, добро – зло, чистий – нечистий, день – ніч, здоров'я – хвороба*. На ці вічні поняття і натякає А. Перерва, використовуючи білий у поетичному кольорописі.

Отже, колір у поезії Анатолія Перерви – це не просто описова характеристика, а перш за все символічний елемент філософського бачення світу, складник ідіостилю письменника. *Білий* колір у поезії А. Перерви символізує щасливий період життя суспільства, кохання, справедливості, честь, порядність, моральність. А також характер взаємин між людьми; час, коли день стає довшим.

Література

1. Дяченко В. Кризь призму кольору / В. Дяченко // Жовтень. – 1982. – № 4. – С. 110–119.
2. Єлісеєва Л. “Живопис, котрий чують”... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви / Л. Єлісеєва. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://h.ua/story/422983/>.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жацворонк. – Київ: Довіра, 2006. – 703 с.
4. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): збірник наукових праць / за ред. О.С. Філатової. – Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського. – №1(17), травень 2016. – 2016. – С. 191–197.
5. Перерва А. Невимовне: Лірика. / А. Перерва. – Харків: Майдан, 2007. – 152 с.
6. Перерва А. Серед білого дня. – Київ: Радянський письменник, 1984. – 103 с.
7. Перерва А. Чистий Четвер. – Балаклія: Серп і Молот, 1999. – 136 с.
8. Сковорода Г. Розмова про істинне щастя. – Харків: Прапор, 2002. – 270 с.
9. Ушкалов Л. Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання. – Харків; Едмонтон; Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2014. – 602 с.
10. Фрумкіна Р. Цвет, Смысл, Сходство. Аспекты психолингвистического анализа / Р. Фрумкіна. – М.: Наука, 1984. – 175 с.
11. Protas A. Dictionary of Symbolism. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolismproject/>

References

1. Diachenko V. (1982). *Kriz pryзму koloru* [Though Prism of Colour], Zhovten, 4, (pp.110–119) [in Ukrainian].
2. Yelyseieva L. “Zhyvopys, kotryi chuiut”... abo kolorystyka zhyvopystsia poezii Anatolii Pererivy [Painting which is Heard], electronic resource, access link: <http://h.ua/story/422983/>
3. Zhaivoronok V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
4. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. (2016). *Filolohichni nauky (literaturознаvstvo): zbirnyk naukovykh prats* – Philological Sciences: Collection of Scientific Work (Literature). Oksana Filatova, 1(17), Mykolaiv: MNU imeni V.O.Sukhomlynskoho (pp.191–197) [in Ukrainian].
5. Pererva A. (2007). *Nevymovne: Liryka* [Unpronounceable: Lyrics], Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].

6. Pererva A. (1984). *Sered biloho dnia* [In Broad Daylight], Kyiv: Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].

7. Pererva A. (1999). *Chystyi Chetver* [Maundy Thursday], Balakliia: Serp i Molot [in Ukrainian].

8. Skovoroda H. (2002). *Rozмова pro istynne shchastia* [A Conversation About True Happiness], Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].

9. Ushkalov L. (2014). *Moia shevchenkivska entsyklopediia: iz dosvidu samopoznannia* [My Shevchenko Encyclopedia: From the Experience of Self-awareness], Kharkiv; Edmonton; Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii.

10. Frumkina R. (1984). *Tsvet. Smysl. Skhodstvo. Aspekty psikholingvisticheskogo analiza* [Colour. Sense. Similarity. Aspects of Psycholinguistic Analysis], Moscow: Nauka [in Russian].

11. Protas A. Dictionary of Symbolism. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbo>

АНОТАЦІЯ

У пропонуваній статті зроблено спробу проаналізувати колористику в поезії харківського поета Анатолія Перерви. Мета роботи полягала в дослідженні ідейно-естетичних смислів та їх реалізації завдяки кольору. Відчуття кольору – це одна з найприкметніших ознак світобачення А. Перерви.

У роботі розглядаються ідейно-естетичні смисли білого кольору, показується його роль у формуванні ідіостилу поета. Також, названа барва, окрім прямої вказівки на колір, допомагає відтворювати емоції, почуття, ідеали до яких має прагнути людина, стан ліричного героя. На основі аналізованого матеріалу виявлено й описано роль та функції білого кольору у поезії Анатолія Перерви. У аналізі звертається увага на те що колір для письменника – це, перш за все, елемент філософського бачення світу, складник його ідіостилу.

Ключові слова: білий колір, ідейно-естетичний зміст, ідіостиль, колористика.